

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

TIP FAKÜLTESİ

TIP TARİHİ ve ETİK ANABİLİM DALI

Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli Stajı

Eğitim Programı

(Dönem V)

Ankara

2019

İÇİNDEKİLER

Program Sorumlusu	3
Hazırlayanlar	3
Sunuş	4
Öğrenme Hedefleri	7
Stajın Tıp Eğitimi Programında Yeri	8
Kapsam	13
Öğrenme ve Öğretme Yöntemleri	17
Değerlendirme	19
Öğrenme Ortamları	20
Ders Programları	21
Sorumlu Öğretim Üyeleri ve Öğretim Elemanları	37

Program Sorumlusu:

Prof. Dr. Nüket Örnek Büken

Hazırlayanlar:

Prof. Dr. Nüket Örnek Büken, *Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı*

Prof. Dr. Sevgi Turan, *Tıp Eğitimi ve Bilişimi Anabilim Dalı*

Doç. Dr. Önder İlgili, *Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı*

Dr. Öğr. Üyesi Müge Demir, *Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı*

Öğr. Gör. Dr. Şükrü Keleş, *Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı*

Sunuş

“Klinik etik karar verme süreci” aynı zamanda bir problem çözme sürecidir. Klinik karar verme süreci ile eş zamanlı ve ona paralel olarak yürür ve birçok belirleyeni vardır. **Tıbbi belirleyenler**; mevcut tıbbi durum, bunun acil bir durum mu, kronik ve geri dönüşümsüz bir durum mu olduğu, önerilen tedavi, amacı, riskleri, alternatifleri, başarı şansı, hastanın, hekiminin ve konsültan hekimlerin görüşleri şeklindedir. Daha sonra **hastanın tercihleri** gelir; hastanın kişiliği, değerleri, hastanın istediği seçenekler, varsa özel önerileri, talimatları, verilen bilgi ve bu bilgiyi anlama kapasitesi, karar verme kapasitesi, hastanın yeterliği yok ise onun adına karar verecek veli veya vasisinin kim olduğu, hastanın en üstün yararını gözetten kararlar verip vermediği değerlendirilir. Önemli bir başka belirleyen **hastanın yaşam kalitesidir**. Hastanın yaşam kalitesinden beklentisi, bunu nasıl tanımladığı önemlidir. Hasta yakınlarının bu konu ile ilgili görüşleri, tedavi başarılı olsa dahi olası fiziksel, sosyal ve mental yetersizliklerin gelişip gelişmeyeceği, hastanın palyatif bakımla ilgili planları konuşulmalı ve değerlendirilmelidir. En sonunda **vakayı çevreleyen diğer unsurların/çevresel faktörlerin** ne olduğu ve bu unsurların değerlendirilmesi süreci gelir; aile durumu anlamakta mıdır, dini inanışlara dayanan yasaklamalar söz konusu mudur, bakımın maliyeti kararda baskı yaratmakta mıdır, konuyla ilgili mahkeme kararları var mıdır, toplumun konuya yaklaşımı nasıldır, ilgili yasalar, kurum politikaları bu konuda neler söylemektedir...

Görüldüğü gibi hasta-hekim ilişkisi günümüzde artık birebir bir ilişki olmayıp çok belirleyenlidir. İyi klinik uygulamalar, aydınlatılmış onam, rasyonel karar verme algoritmaları, ağrının/acının giderilmesi, risk/yarar değerlendirmesi, sır saklama, gerçeği söyleme ve buna benzer etik konularda kaçınılmaz bir bilgi birikimini ve uygulama becerisini gerektirmektedir.

Günümüzde “hasta-odaklı hizmet sunumu” hekimlerin ve diğer sağlık çalışanlarının hastalarına karşı bakış açılarının değişmekte olduğunu göstermektedir. Hasta odaklı hizmet sunumu, hasta haklarına saygılı ve hasta özerkliğini gözetten hizmet sunumu demektir.

Dünyada son 30-40 yıldır rutin uygulama alanına giren bireysel etik konsültasyon ve hastane etik kurullar yapılanması, eğitim modülleri ile aktif bir şekilde yürütülen etik vaka sorun çözme becerisine yönelik eğitim programları ve sağlık kurumlarında oluşturulan etik protokoller sayesinde kliniklerde etik sorunlar çözülerek hastalık süreçleri daha verimli bir şekilde ele alınmakta ve kliniklerde sorunlar minimize edilmeye çalışılmaktadır.

Hasta-odaklı hizmet sunumuna geçiş, yoğun bakım ünitesinde hizmet veren sağlık çalışanları başta olmak üzere bu tür hastalarla çalışan hekimlerin karar vermesine yardımcı olacak rehberlere ve algoritmalara olan gereksinim, hastane etik kurullarının kurulmasını da doğrudan etkilemiştir.

Özellikle yaşamın sonuna doğru verilen klinik etik kararlar kuşkusuz ilgili tüm taraflar açısından daha da zorlayıcıdır ve tıbbi, etik, felsefi, hukuki, dini, toplumsal boyutları içermektedir.

HÜTF Dönem 5 “Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli Staj Programı” nda klinik etiğin temel kavramları ve klinik etik karar verme yöntemleri hakkında bilgi verilmesi hedeflenmektedir. Klinik etik karar verme yöntemlerinden birisi ve en çok kullanılanı olan, Jonsen A.R., Siegler M. ve Winslade W.J.’nin tanımladığı “The Four Topics Approach” -Dört Göze (Dört Başlık) - yönteminin etik karar verme sürecinde, klinikte sık karşılaşılan etik sorunlara uygulanmasının öğretilmesi amaçlanmaktadır (Tablo I).

Tablo I: Klinik Etikette Dört Göze Yöntemi

KLİNİK ETİK KARAR VERME SÜRECİ

Tıbbi Girişimin Endikasyonları

Yararlılık ve Zarar Vermeme İlkeleri

- ✓ Hastanın tıbbi durumu nedir? (öykü, tanı, prognoz)
- ✓ Problem akut?, kronik?, kritik?, acil?, geri dönüşlü?, terminal?
- ✓ Tedavi etkin?, palyatif?, külfetli?
- ✓ Tedavinin amaçları (tıbbın amaçları) nedir?
- ✓ Tedavi seçeneklerinin başarı şansı nedir? Hangi durumda tedavi nafile/boşunadır? Tedavi başarısız olursa ne yapılacak?
- ✓ Özetle hasta tıbbi bakım ve hemşirelik bakımından nasıl yararlanacak ve zarar nasıl önlenecektir?

Hastanın Tercihleri

Özerkliğe Saygı İlkesi

- ✓ Hasta yarar ve zararlar hakkında aydınlatılmış, bilgileri anlamış ve onam vermiş mi?
- ✓ Hasta karar verme kapasitesine sahip mi? Yasal açıdan yeterli mi? Karar verme kapasitesi olmadığına dair şüphe var mı?
- ✓ Karar verme kapasitesi varsa tedaviye ilişkin tercihleri neler?
- ✓ Karar verme kapasitesi yoksa yaşayan önceden bildirdiği istekler (living will) var mı?
- ✓ Uygun vekil karar verici kim?
- ✓ Hasta tıbbi tedaviye uyamıyor veya uymak istemiyor mu? Neden?

Yaşamın Kalitesi

Yararlılık, Zarar Vermeme ve Özerkliğe Saygı İlkeleri

- ✓ Tedavili ve tedavisiz normal yaşama dönme olasılığı nedir? Tedavi başarılı olduğunda bile hastanın yaşayacağı fiziksel, zihinsel ve sosyal engeller nelerdir?
- ✓ Bakım vericinin hasta yaşam kalitesi değerlendirmesini gölgeleyecek önyargılar olabilir mi?
- ✓ Hastanın mevcut ve gelecekteki YK katlanılamaz mıdır?
- ✓ Tedaviden vazgeçme planı veya nedeni var mıdır?
- ✓ Palyatif bakım planı var mıdır?

Çevresel/Diğer Özellikler

Adalet ve Hakkaniyet İlkeleri

- ✓ Hastanın tedavisini etkileyecek mesleki, meslekler arası, ticari çıkar çatışmaları var mı?
- ✓ Klinik kararlarda çıkarı olan klinisyen veya hadta dışında bir taraf var mı (aile üyeleri gibi)?
- ✓ Üçüncü kişilerin çıkarları hastanın gizliliğine saygı göstermeyi meşru şekilde sınırlandırıyor mu?
- ✓ Klinik kararlarda çıkar çatışması yaratacak ekonomik faktörler var mı?
- ✓ Klinik kararları etkileyebilecek,
  - kıt kaynakların paylaşımına ilişkin sorunlar var mı?
  - dini ve kültürel faktörler var mı?
  - yasal konular var mı?
  - klinik araştırma veya eğitim söz konusu mu?
  - kamu sağlığı veya güvenliğiyle ilgili konular var mı?
  - kurumlar ve organizasyonlar (hastaneler) arasında çıkar çatışması var mı?

Gerçek ya da kurgu vakalar verilerek; bu vakalar ve analizlerinin ışığında, klinikte sık karşılaşılan durumlarla ilgili bir kavrayışın oluşturulması, buna paralel biçimde vaka çözümlemesi yöntemi ile uyumlu olarak etik ilkelerin öğrencilerin zihninde anlam kazanması sağlanacaktır. Staj süreci ve öğrenci grubuna özgü dinamikler dikkate alınarak temel kaynaklar dışında farklı vaka örneklerine de ders sürecinde yer verilebilecektir.

Staj sonunda öğrencilerin kendi seçecekleri bir vaka üzerinde Dört Göze etik karar verme sürecini işletmeleri, değerlendirmeleri grup önünde sunmaları istenecektir. Bu çalışma öğrencilerin edinmeleri beklenen becerilerin bir uygulamasını ve stajın ölçme değerlendirme aşamasını oluşturacaktır.

Tıp eğitimi programı içinde stajımıza temel oluşturan Dönem 3'te Halk Sağlığı, Biyoistatistik, Tıp Tarihi ve Etik, Adli Tıp Ders kurulunda zorunlu olarak 8 saat süreyle klinik etik ve bu bağlamda, yaşamın başında ve sonunda sık karşılaşılan etik sorunlar, organ nakilleri, genetik ve etik vb. klinik etiğin temel tartışma başlıkları ders olarak öğrencilere anlatılmaktadır. Dönem 2'de hastalıkların biyolojik temeli ders kurulunda ise 1 saat zorunlu ders olarak klinik etiğe giriş dersi verilmektedir.

Öğrenme Hedefleri

Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli Stajı sonunda klinik etik sorunlarla ilgili farkındalık kazanılması ve klinik etik sorunlara yönelik Dört Göze etik karar verme yöntemini uygulama becerisi kazanılması beklenmektedir. Bu staj sonunda aşağıdaki öğrenim hedeflerine ulaşılması öngörülmektedir:

- Klinik etikle ilgili temel kavramlar ve etik karar verme yöntemlerini açıklayabilecek,
- Dört Göze (Dört Başlık) etik karar verme sürecinin temel özelliklerini açıklayabilecek,
- Tıbbi girişimin endikasyonları ile ilgili temel kavramları açıklayabilecek,
- Hasta tercihleri ile ilgili aydınlatılmış onam, karar verme yeterliği, vekil karar verici gibi temel kavramları açıklayabilecek,
- Hastanın yaşam kalitesi kavramını, değerlendirilmesini ve etik karar verme sürecindeki yerini söyleyebilecek,
- Özellikle yaşam kalitesi kavramı bağlamında yaşamın sonunda ortaya çıkabilecek klinik etik sorunlar hakkında farkındalık kazanacak,

- Klinik etik karar verme sürecinde diğer belirleyenler ya da çevresel özellikler ile ilgili temel kavramları açıklayabilecek ve etik karar verme sürecine etkilerini değerlendirebilecek,
- Savunmasızlık/Örselenebilirlik ve örselenebilir kişilerin sağlık hakkına ulaşmada karşılaştıkları güçlükler konusunda bilgi ve tutum kazanacak,
- Normatif metinler üzerinden klinik uygulamaların düzenlenişini açıklayabilecek, yaptırımlar konusunda fikir sahibi olacak, metinlerin eleştirel gözle değerlendirilmesi sorumluluğu hakkında farkındalık kazanacak,
- Klinik etik danışmanlık kavramını açıklayabilecek, bireysel ya da kurumsal düzeyde yürütülen danışmanlık hizmetlerini kavrayabilecektir.

Stajın sonunda öğrencilerden,

- Ders sürecinde yürütülecek vaka tartışmaları sırasında en az 4 adet model vaka değerlendirmesi yapmış olması,
- Uluslararası ve ulusal etikolegal metinlerden en az birini içerik açısından incelemesi,
- Bir klinik etik vakayı detaylı bir literatürden alarak, Dört Göze yöntemi ile klinik etik karar verme sürecini işletmesi, bunu raporlaması ve power point sunumu eşliğinde sınıfla paylaşarak tartışması beklenmektedir.

Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli Stajının Tıp Eğitimi Programında Yeri

Ön öğrenmeler

Dönem 2’de “Hastalıkların Biyolojik Temeli” ders kurulu içerisinde, anabilim dalımıza ait dersler kapsamında tıp etiği ile ilgili temel kavramlar, etik kuramlar ve ilkeler, sağlık çalışmalarının etik sorumlulukları anlatılmaktadır. Klinik Etik Vaka Analizi seçmeli stajının başarılı bir biçimde tamamlanabilmesi için öğrencilerden daha önceki dönemlere ait bilgilerini tekrar etmeleri beklenmektedir.

Bu ders kurulunda verilen derslerimizin öğrenim hedefi, öğrencinin tıp etiğinin temel ilke ve kavramları çerçevesinde hekim-hasta ilişkisinin belirleyenlerini tanımlamasını ve değerlendirmesini sağlamaktır.

Bu kapsamdaki ders konuları aşağıda yer almaktadır:

- Etik, Biyoetik, Tıp Etiği ve İlgili Kavramlar
- Temel Biyoetik Kuramları ve İlkeleri
- Hekimin Erdemleri Açısından Hekim Kimliği ve İyi Hekimlik
- Zarar Vermeme ve Yararlılık İlkeleri
- Özerkliğe Saygı ve Adalet ilkeleri
- Paternalizm ve Aydınlatılmış Onam
- Mahremiyet ve Tıbbi Gizlilik
- Etik İnkilem, Etik Çözümleme, Klinik Etik Karar Verme Süreçleri
- Hekim – Hasta İlişkisi ve İletişimi

Dönem 3 Halk Sağlığı, Tıp Etiği, Adli Tıp ve Biyoistatistik ders kurulunda klinik etik ve vaka analizi ile ilgili teorik dersler bulunmaktadır.

Bu ders kurulunda verilen derslerimizin öğrenim hedefi, öğrencilerin yaşamın tüm evrelerindeki tıbbi uygulamalarda ve araştırmalarda sık karşılaşılan etik konu ve sorunları tanımlaması, korunacak etik değerleri ve uygun çözüm yöntemlerini tanımasını sağlamaktır.

Bu kapsamdaki ders konuları aşağıda sıralanmaktadır:

- Klinik Etik
- Ötanazi
- Üreme Teknolojisi ve Etik
- Tıbbi Araştırma ve Yayınlarında Etik
- Tıpta Yasal Konular
- Organ Transplantasyonunda Etik
- Genetik ve Etik
- Hasta Hakları

Ek öğrenme olanakları

Klinik Etik Vaka Analizi seçmeli stajı öncesinde Dönem 1, Dönem 2 ve Dönem 3'te öğrencilere klinik etik ile ilgili film gösterimleri, bu filmler üzerinden etik sorun tartışmaları, davetli uzman akademisyen sunumlarını içeren seçmeli dersler alma olanağı sağlanmaktadır.

Dönem 1

“Biyoetik ve Sinema” seçmeli dersinin öğrenim hedefleri arasında öğrencilerin sinema filmleri ve belgeseller üzerinden günlük yaşamda karşılaşılan biyoetik sorunları saptayabilmeleri yer almaktadır. Her eğitim öğretim yılında gösterilen filmler güncellenmektedir. Bu seçmeli ders kapsamında tartışılan biyoetiğin öne çıkan temalarından bir bölümü aşağıda yer almaktadır:

- Yaşamın sonu kararları
- Ötanazi
- Yaşlılık ve etik sorunları
- Kök hücre araştırmalarının etik boyutları
- Klonlama, genetik ve etik
- Çevre etiği, hayvan hakları, biyogüvenlik
- Feminist biyoetik, yardımcı üreme teknolojilerinin etik boyutları

Dönem 2

“Sinemada Hekim Temsilleri” seçmeli dersimizin öğrenim hedefi öğrencinin yerli ve yabancı sinema örneklerinde hekim temsillerini tartışarak hekim kimliği hakkında farkındalık kazanmasını sağlamaktır. Bu ders bağlamında tıp etiği açısından meslek ve profesyonellik başta olmak üzere alanımızın öne çıkan temaları tartışmaya açılmaktadır:

- Hekim kimliği
- Hekimliğin sınırları
- Araştırmacı hekim kimliğinin ve araştırmada aydınlatılmış onam kavramları
- Danışman hekim rolü
- Hekim kimliği üzerinden erdemler
- Hekim - hasta ilişkisi

Dönem 3

“Savunmasız/Örselenebilir Gruplar ve Biyoetik” seçmeli dersi kapsamında savunmasız gruplar açısından sağlığın sosyal ve kültürel belirleyicileri (yoksulluk, okur-yazarlık,

toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, marjinalizasyon, özgürlüğün kısıtlandığı durumlar (mahkûmlar), doğal kaynakların yok edilmesi (çölleşme), savaşlar (mülteciler), hiyerarşik ilişkiler (eğiticileri tarafından yürütülen araştırma projelerine dâhil edilen öğrenciler, iş güvenliğinin olmadığı ortamlarda çalışanlar, ordu veya polis teşkilatı üyeleri), her ne şekilde olursa olsun ötekileştirme (göçmenler, göçebeler, etnik azınlıklar, AIDS hastaları ve nadir görülen hastalıklarla mücadele edenler); gelişmekte olan ülkelerdeki kaynakların istismarı (ormanların yok edilmesinin, gelecek nesillere karşı sorumlulukları riske atabilecek sonuçları); iklim değişikliği veya farklı türlerde çevre kirlilikleri gibi beşeri olumsuz faaliyetlerin farkında olmak hedeflenmektedir.

Bu derste savunmasız/örselenebilir grupların maruz kaldığı sağlık eşitsizliği olgusu ekonomik ve kültürel boyutta açıklanmaktadır. Bu bağlamda UNESCO tarafından deklare edilen “Biyoetik ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” ile UNESCO Uluslararası Biyoetik Komitesi (IBC) tarafından açıklanan “İnsanın Savunmasızlığı ve Kişisel Bütünlüğüne Saygı İlkesi Raporu”nun biyoetik açıdan önemi vurgulanarak değersel incelemesi üzerinde durulmaktadır.

Staj Sonrası Öğrenme Olanakları

Anabilim Dalımızın Dönem 5 sonrası dersi bulunmamaktadır. Ancak ASET (Asistan Etik Eğitimi) meslek içi eğitim programları, TETKON (Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Konferansları) serisi, Uzmanı ile Söyleşi toplantıları, Anabilim Dalımız literatür saatleri gibi etkinlikler öğrencilere açıktır, staj sonrası öğrenciler bu eğitim olanaklarından yararlanabilir.

İntörnlük döneminde öğrencilerin klinik uygulamaların içerisinde yer alması beraberinde etik açıdan yeni deneyim ve gözlemleri getirecektir. Hekim aday öğrencilerimiz eğitimleri süresinde edindikleri sayesinde karşılaşabilecekleri etik sorunlarla ilgili farkındalık kazanacak, klinik etik karar verme süreçleri ile ilgili öğretilen akıl yürütme metodunu uygulayabilecek, etik danışmanlık sürecini bilecek, ihtiyaç duyulması halinde ilgili kişileri bu süreçlere yönlendirebilecektir.

Şekil 1. Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli Stajı Seçmeli Stajının Tıp Eğitimi Programında Yeri

6	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları + Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Seçmeli (1 Ay + 1 Ay)	İç Hastalıkları + İç Hastalıkları Seçmeli (1 Ay + 1 Ay)	Kadın Hastalıkları ve Doğum (1 Ay)	Acil Tıp (2 Ay)	Psikiyatri (1 Ay)	Genel Cerrahi (1 Ay)	Kırsal Hekimlik + Kırsal Hekimlik Seçmeli (1 Ay + 1 Ay)	Seçmeli (1 Ay)						
5	Nöroloji	Ruh Sağlığı ve Hastalıkları	Ortopedi	KBB	Göz	Sosyal Pediatri	Deri ve Zührevi Hastalıkları	Üroloji	Beyin Cerrahi	Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı	FTR	Radyoloji + Nükleer Tıp	Plastik Cerrahi	Çocuk Cerrahisi
	Seçmeli KLİNİK ETİK VAKA ANALİZİ STAJI													
4	İç Hastalıkları		Genel Cerrahi / Anesteziyoloji			Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları			Kadın Hastalıkları ve Doğum/ Üroloji					
	Seçmeli- İç Hastalıkları		Seçmeli: Genel Cerrahi			Seçmeli: Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları			Seçmeli: Kadın Hastalıkları ve Doğum/ Üroloji					
3	Neoplazi ve Hematopoetik Sistem Hastalıkları Ders Kurulu	Enfeksiyon Hastalıkları Ders Kurulu	Endokrinoloji ve Metabolizma Hastalıkları Ders Kurulu	Gastrointestinal Sistem Hastalıkları Ders Kurulu	Dolaşım ve Solunum Sistemi Hastalıkları Ders Kurulu	Ürogenital Sistem Hastalıkları Ders Kurulu		Nörolojik Bilimler, Psikiyatri ve Kas İskelet Sistemi Hastalıkları Ders Kurulu		Halk Sağlığı, Tıp Tarihi ve Etik, Adli Tıp, Biyoistatistik Ders Kurulu				
	Seçmeli Dersler I. Yarıyıl (SAVUNMASIZ/ÖRSELENEBİLİR GRUPLAR ve BİYOETİK)					Seçmeli Dersler II. Yarıyıl								
2	Doku-İskelet ve Periferik Sinir Sistemi Ders Kurulu		Dolaşım, Kan ve Solunum Sistemleri Ders Kurulu		Gastrointestinal Sistem ve Metabolizma Ders Kurulu		Sinir Sistemi Ders Kurulu		Endokrin ve Ürogenital Sistem Ders Kurulu		Hastalıkların Biyolojik Temeli Ders Kurulu			
	Seçmeli Dersler I. Yarıyıl (SİNEMADA HEKİM TEMSİLLERİ)					Seçmeli Dersler II. Yarıyıl								
1	Hücre Bilimleri-I Ders Kurulu		Hücre Bilimleri-II Ders Kurulu		Hücre Bilimleri-III Ders Kurulu			Hücre Bilimleri-IV Ders Kurulu						
	Seçmeli Dersler I. Yarıyıl (BİYOETİK VE SİNEMA)					Seçmeli Dersler II. Yarıyıl								

Kapsam

Klinik Etik Vaka Analizi seçmeli stajında öğrencilerin hedeflere ulaşabilmesi için aşağıda yer alan teorik ve pratik dersler yürütülmektedir (Tablo 2 ve Tablo 3):

Dersler:

- Temel Kavramlar
- Tıbbi Girişim Endikasyonları
- Hastanın Tercihleri
- Yaşam kalitesi
- Çevresel Özellikler / Diğer Özellikler
- Klinik Uygulamaları Düzenleyen Normatif Metinler
- Klinik Etik Danışmanlık; Bireysel ve Kurumsal Etik Danışmanlık
- Literatür tarama, Vakanın seçimi ve incelenmesi

Tablo 2. Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli stajı hedeflerinin dersleri ile ilişkisi

		Dersin Hedefleri						
Hafta	Klinik etikle ilgili temel kavramlar ve etik karar verme yöntemlerini açıklayabilecek	Dört Göze (Dört Başlık) etik karar verme yönteminin temel özelliklerini açıklayabilecek				Savunmasız/Örs elenebilir kişilerin sağlık hakkına ulaşmada karşılaştıkları güçlükler konusunda bilgi ve tutum kazanabilecek	Normatif metinler üzerinden klinik uygulamaların düzenlenişini açıklayabilecek, metinlerin eleştirel gözle değerlendirilmesi sorumluluğu hakkında farkındalık kazanabilecek	Klinik etik danışmanlık kavramını açıklayabilecek, bireysel ya da kurumsal düzeyde yürütülen danışmanlık hizmetlerini kavrayabilecek
		Tıbbi Girişim Endikasyonları	Hastanın Tercihleri	Yaşam Kalitesi	Çevresel/Diğer Özellikler			
1.	X							X
2.		X				X		
3.		X				X		
4.	X		X			X		X
5.	X		X			X		X
6.	X			X		X		
7.	X			X		X		
8.	X				X	X		

9.	X				X	X			
10.				X		X	X		X
11.				X		X	X		X
12.						X			
13.						X			
14.									X
15.									X

Tablo 3. Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli Etiği Seçmeli Stajı Programı

Hafta	1. Hafta	2. Hafta	3. Hafta	4. Hafta	5. Hafta	6. Hafta	7. Hafta	8. Hafta	9. Hafta
Cuma 13.40- 17.30	Tanışma / Temel Kavramlar	Tıbbi Girişim Endikasyonları	Hastanın Tercihleri		Yaşam Kalitesi		Çevresel / Diğer Özellikler		
	10. hafta	11.hafta	12.hafta	13.hafta	14.hafta	15. hafta	16.hafta		
Cuma 13.40- 17.30	Klinik Uygulamaları Düzenleyen Normatif Metinler Klinik Uygulamaları Düzenleyen Normatif Metinler	Klinik Etik Danışmanlık; Bireysel ve Kurumsal Etik Danışmanlık		Literatür tarama, Vakanın seçimi ve incelenmesi	Genel Hazırlık		Sınav		

Öğrenme ve Öğretme Yöntemleri

Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli Stajında kuramsal derslerde olguya dayalı öğretim, film tartışmaları, grup çalışmaları yürütülmekte, uygulamalı derslerde projeye dayalı öğretim yapılmaktadır.

Kuramsal derslerde önceden paylaşılan öğrenme kaynakları ve olgular ışığında klinik etik ile ilgili vaka tartışmaları yapılmaktadır. Dersin hedeflerine ulaşabilmesi için öğrencilerin derse hazırlıklı olarak gelmeleri önemle vurgulanmaktadır.

Ders konu başlığına uygun olarak seçilen videolar, film parçaları, belgeseller, sinema filmleri ders materyali olarak kullanılmaktadır.

Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli Stajında dersler işlenirken aşağıdaki yöntemler uygulanmaktadır:

- Olguya dayalı öğrenme
- Film gösterimleri
- Tartışma
- Anlatım
- Uygulama

Olguya Dayalı Öğrenme: Olguya dayalı öğrenme, problem çözme ve karar verme becerilerini geliştiren, analitik becerilerin pratiğinin yapıldığı gerçek veya gerçeğe yakın durumlar üzerinde çalışılan bir öğrenme yöntemidir. Öğrencilere aktarılan ve önceki eğitimlerinden kazanmış oldukları kavramsal zemin üzerinde derslerde sorumlu öğretim üyesi tarafından paylaşılacak gerçek olguların analizi ve tartışılması gerçekleştirilecektir. Bundan daha baskın bir yöntem olarak stajın temel kaynağı olan *Clinical Ethics* kitabında gerçeğe yakın olarak oluşturulmuş ve analizi yapılmış vaka örnekleri tartışılacaktır.

Film Gösterimleri: Staj konularını içeren sinema ve belgesel gösterimleri ile etik sorunlara farkındalık kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla seçilen görseller izlenecek ve ilgili konular kapsamında tartışılacaktır.

Tartışma: Gerek olgular gerekse teorik ders anlatımları süresince tartışma ve görüş alışverişi desteklenecektir. Öğrencilerin edinmiş oldukları kavramları akıl yürütme ve tartışmada kullanarak pekiştirmeleri sağlanacaktır.

Anlatım: Konunun temel kavramlarının öğretim üyesi tarafından açıklanmasıdır. Bir kavramın anlam içeriğine ilişkin uzlaşa sağlanması amacıyla, konu ile ilgili kavramlar literatürle uyumlu olarak açıklanacaktır.

Uygulama: Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli Stajı süresince etik karar verme sürecinde yararlanılabilecek yaklaşımlardan Dört Göze (dört başlık) etik karar verme yöntemi anlatılacaktır. Öğrencilerin literatür taraması sonucu seçecekleri bir vaka üzerinde yöntemin uygulamasını yaparak bunu bir sunum olarak hazırlamaları gerekmektedir. Stajın pratik saatlerinde sorumlu öğretim üyesinin danışmanlığında yapacakları bu uygulama ile Dört Göze (dört başlık) etik karar verme yöntemini bir beceri olarak edinmeleri hedeflenmektedir.

Değerlendirme

Klinik etik vaka analizi seçmeli stajı, aşağıdaki çizelgede yer verilen unsurlar üzerinden değerlendirmeye alınacaktır.

Staj sonu etik vaka analizi ve sunumu	50 puan* *Aşağıda yer alan çizelgede değerlendirme ölçütleri yer almaktadır.
Her ders için önceden atanmış vakaların ve normatif metin incelemelerinin yerine getirilmesi (Derse hazırlık)	18 puan
Derse devam	20 puan
Ders içi katılım performansı	12 puan
Genel Toplam	100 puan

Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli Staj Sonu Etik Vaka Analizi ve Sunumu Değerlendirme (50 puan) Formu

Tıbbi endikasyonun basamakları	4 puan
Hasta tercihlerinin basamakları	4 puan
Yaşam kalitesi basamakları	4 puan
Diğer etkenlerin basamakları	4 puan
Uygun referansların kullanımı	4 puan
Karar seçeneklerinin yazılması	4 puan
Baskın etik konunun ve diğer etik konuların belirlenmesi	4 puan
Olguya özgü konuların dikkate alınması ve çözüm önerileri	4 puan
Kararın haklı-çıkarımı	4 puan
Genel olarak sunum (özenli hazırlanmış olması, konuya hakimiyet...)	4 puan
Grup çalışmasına katılım	10 puan

Öğrenme Ortamları

Tıp Fakültesi Dekanlığı H Kapısı 6104 No.lu Derslik

Staj döneminde teorik dersler bu derslikte yürütülmektedir.

Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Toplantı Salonu

Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'nda doktora derslerinin de yürütüldüğü 1 adet toplantı odası bulunmaktadır. Anabilim Dalımızın sürekli ve düzenli bir yürüttüğü literatür sunumları, film gösterimleri gibi etkinliklere katılabilir ve stajyer öğrencilerimiz ihtiyaç duyduklarında toplantı odamızda çalışabilir, bölümümüz öğretim üyeleri ve öğretim elemanlarının desteğini alabilirler.

Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Asistan Odası

Tıp Fakültesi M kapısının girişinde Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Asistan odaları yer almaktadır . Burada Anabilim Dalımız araştırma görevlilerinin felsefe okumaları yaptığı ortak bir çalışma alanı bulunmaktadır. Bu oda, stajyer öğrencilerimizin serbest çalışmalar yapabileceği bir ortam sağlamaktadır.

Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Kitaplığı

Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'nda stajyer öğrencilerimizin temel kaynak ihtiyacını karşılayabilecek bir kitaplık bulunmaktadır. Stajyer öğrencilerimiz bu kitaptan faydalanabilirler.

Hacettepe Üniversitesi Kütüphane

Stajyer öğrencilerimiz Hacettepe Üniversitesi Sıhhiye Yerleşkesinde bulunan kütüphaneden çalışmalarını yürütmek ve güncel kaynaklara ulaşmak amacıyla kullanabilirler.

Örnek Ders Programları

Tanışma – Temel Kavramlar

Süresi: 4 Saat

Sorumlusu: Dr. Öğr. Üyesi Önder İlgili

Öğrenme Hedefleri:

Bu dersin sonunda;

- Tıp etiği ile ilgili temel kavramları hatırlayacak,
- Klinikte etik karar verme yöntemlerinin hakkında bilgi sahibi olacak,
- Dört Göze (Dört Başlık) etik karar verme süreci temel özellikleri hakkında bilgi sahibi olacak.

Dersin Kapsamı

- Dersin amaçları, öğrenim hedefleri ve değerlendirme yöntemi
- Tıp etiği ile ilgili bazı kavramların genel kabul gören tanımları:
  - Felsefede etik, tıp etiği, biyoetik
  - Pratik/uygulamalı etik
  - Klinik Etik nedir? Klinik etiğe neden ihtiyaç duyulur?
  - Etik konsültasyon, Hastane Etik Kurulları
  - Vaka çözümlemesi yöntemi (Casuistry)
- Dört Göze (Dört Başlık) etik karar verme süreci temel özellikleri

Ön hazırlık: Öğrencilerin isteğe bağlı okumaları haricinde bir ön hazırlık bulunmamaktadır.

Akış: Bu derste sorumlu öğretim üyesi tarafından Klinik Etik Vaka Analizi Seçmeli Stajının kavramsal çerçevesine dair ders anlatımı gerçekleştirilecek ders sırasında vakalar değerlendirilecektir.

Değerlendirme: Derse aktif katılımı

Kaynaklar:

1. Jonsen, AR., Mark S and William JW. “Clinical Ethics, A Practical Approach to Ethical Decisions in Clinical Medicine”. 6th ed. New York: McGraw-Hill. p: 1-13. 2006.

2. Oğuz, Y. “Tıp Etiği Eğitiminde Vaka Çözümlemesi Yöntemi.” In Medikal Etik (İlkeler ve Sorunlar). İstanbul: Yüce Yayım. 2000.
3. Ethics in medicine University of Washington School of Medicine, Dax Coward Case. URL: <https://depts.washington.edu/bioethx/tools/ceintro.html>. Erişim tarihi: 01/06/2017
4. Yaşar H. Kararsızlık küçük bir kızı öldürdü. Radikal Gazetesi. 21/10/2008. URL: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/kararsizlik-kucuk-bir-kizi-oldurdu-904393/> Erişim tarihi: 02/06/2017

Staj sonu ödevi vakası seçimi için yararlanılabilecek URL adresleri:

- <http://journalofethics.ama-assn.org/site/cases.html>
- http://www.ukcen.net/index.php/main/case_studies/overview
- <http://www.seattlechildrens.org/research/initiatives/bioethics/education/case-based-teaching-guides/>

Tıbbi Girişimin Endikasyonları

Süresi: 8 saat

Sorumlusu: Dr. Öğr. Üyesi Müge Demir

Öğrenme Hedefleri:

Bu dersin sonunda;

- Dört adımlık klinik-etik karar verme sürecinin anlam içeriğini açıklayabilecek,
- Tıbbi girişimin endikasyonları ile ilgili temel kavramları açıklayabilecektir.

Dersin Kapsamı:

- Tıbbi endikasyonların tanımı- endike olan olmayan müdahaleler
- Yararlılık ve zarar vermeme ilkeleri
- Tıbbın amaçları
- Canlandırma komutları
- Tıbbi hata
- Ölüm kararı

Ön hazırlık:

Bu derste tartışılacak konulara hazırlanmak için aşağıda verilen kaynaklardan yararlanabilirsiniz:

1. Jonsen AR, Siegler M, Winslade WJ. “Clinical ethics: a practical approach to ethical decisions in clinical medicine”. 8th ed. New York: McGraw-Hill; 2015.

E-kitap olarak Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinden erişim mümkündür.

<http://www.accessmedicine.com/resourceTOC.aspx?resourceID=90>

Akış:

• Birinci hafta - 4 saat

- Derste sorumlu öğretim elemanı tarafından sunum yapılarak teorik bilgi aktarılır.
- Temel kaynak olarak kullanılan “Clinical Ethics” kitabında kullanılan vakalar ders kapsamındaki konu başlıkları çerçevesinde sınıfla tartışılır.
- Canlandırma komutları ile ilgili olarak “Wit” filminin ilgili sahnesi seyredilir.
- Sınıf kadın ve erkek sayıları eşit olmak üzere rastgele ikiye ayrılır. Bir grup “Canlandırma komutları etik açıdan uygun bir eylemdir”, diğer grup “Canlandırma

komutları etik açıdan uygun bir eylem değildir” önermeleri üzerinden 10 dakika kendi aralarında tartışır. Sonra münazara eğitici tarafından yürütülür.

- Münazara ile hastanın tıbbi durumu, tıbbın amaçları, nafile tedavi, hastanın özerkliği, tedaviyi ret konu başlıklarının tartışılması sağlanır.
- Öğrencilerin bir sonraki ders teslim edilmek üzere “Wit” filmi bağlamında canlandırma komutları hakkında bir sayfalık deneme yazmaları istenir.
- Bir sonraki hafta derste tartışmak üzere grup 3-4 kişilik küçük gruplara bölünür. Küçük grupların interneti ve/veya kütüphaneyi kullanarak teorik ders kapsamında konuşulan konu başlıklarında vakalar bulması, aşağıda verilen beş soru çerçevesinde vakaları incelemeleri istenir.

1. Hastanın tıbbi sorunu nedir? Sorun akut, kronik, kritik, geri dönüşlü, acil, terminal midir?
2. Tedavinin hedefleri nelerdir?
3. Hangi durumlarda tıbbi tedavi endike değildir?
4. Değişik tedavi seçeneklerinin başarı olasılığı nedir?
5. Özetle hasta tedavi ve bakımdan nasıl yararlanabilir, nasıl zarardan kaçınabilir?

• **İkinci hafta - 4 saat**

- “Wit” ile ilgili ödevler teslim edilir.
- Küçük grupların hazırladığı vakalar büyük gruba sunulur. Vakalar üzerinden ilk derste verilen teorik bilginin pekiştirilmesi sağlanır.

Değerlendirme: Değerlendirmede derse hazırlık ve derse katılım (iki hafta süresince) 5 puan üzerinden değerlendirilecektir.

Adı Soyadı	Derse hazırlık	Derse katılım	Toplam Puan
.....	3	2	5

Hastanın Tercihleri

Süresi: 8 saat

Sorumlusu: Dr. Öğr. Üyesi Müge Demir

Öğrenme Hedefleri:

Bu dersin sonunda;

- Hasta tercihleri ile ilgili aydınlatılmış onam, karar verme yeterliği, vekil karar verici gibi temel kavramları açıklayabilecektir.

Dersin Kapsamı:

- Aydınlatılmış onam
- Karar verme yeterliği
- Karar verme yeterliği olmayan hastada karar verme süreçleri
- Vekil karar verici

Ön hazırlık:

Bu derste tartışılacak konulara hazırlanmak için aşağıda verilen kaynaklardan yararlanabilirsiniz:

1. Jonsen AR, Siegler M, Winslade WJ. Clinical ethics: a practical approach to ethical decisions in clinical medicine. 8th ed. New York: McGraw-Hill; 2015
E-kitap olarak Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinden erişim mümkündür.
<http://www.accessmedicine.com/resourceTOC.aspx?resourceID=90>

Akış:

• Birinci hafta - 4 saat

- Derste sorumlu öğretim elemanı tarafından sunum yapılarak teorik bilgi aktarılır.
- Temel kaynak olarak kullanılan “Clinical Ethics” kitabında kullanılan vakalar ders kapsamındaki konu başlıkları çerçevesinde bütün sınıfla tartışılır.
- Aydınlatılmış onam bağlamında “House MD” dizisinden ilgili sahneler seyredilir.
- Bir sonraki hafta derste tartışmak üzere grup 3-4 kişilik küçük gruplara bölünür. Küçük grupların interneti ve/veya kütüphaneyi kullanarak teorik ders kapsamında konuşulan konu başlıklarında vakalar bulması, derste konuşulan konu başlıkları çerçevesinde vakaları incelemeleri istenir.

- **İkinci hafta - 4 saat**

- Küçük grupların hazırladığı vakalar büyük gruba sunulur. Vakalar üzerinden ilk derste verilen teorik bilginin pekiştirilmesi sağlanır.

Değerlendirme: Değerlendirmede derse hazırlık ve derse katılım (iki hafta süresince) 5 puan üzerinden değerlendirilecektir.

Adı Soyadı	Derse hazırlık	Derse katılım	Toplam Puan
.....	3	2	5

Yaşam kalitesi

Süresi: 8 saat

Sorumlusu: Dr. Öğr. Üyesi Önder İlgili

Öğrenme Hedefleri:

Bu dersin sonunda;

- Hastanın yaşam kalitesi kavramını, değerlendirilmesini ve etik karar verme sürecindeki yerini açıklayabilecek,
- Özellikle yaşam kalitesi kavramı bağlamında yaşamın sonunda ortaya çıkabilecek klinik etik sorunlar hakkında farkındalık kazanacaktır.

Dersin Kapsamı

- Yaşam kalitesi kavramı
- Yaşam kalitesinin değerlendirilmesi
- Zorlu hasta (Challenging patient)
- Yaşam kalitesinin geliştirilmesi
- Palyatif tedavi ve ağrı tedavisi, çift etki prensibi
- Suni beslenme ve sıvı desteği
- Tedavinin çekilmesi, ötanazi, tıbbi yardımlı ölüm, intihar, terminal sedasyon
- Ashley vakası.

Ön hazırlık: *Clinical ethics* kitabının 109-159. sayfaları arasında yer alan “Quality of Life” bölümünün okunması ve öğrencilerin adlarına paylaşılan vakaların incelenmesi. Ashley vakası ile ilgili “Edwards, S.D. (2008). The Ashley treatment: a step too far, or not far enough? *J Med Ethics*;34:341–343. doi:10.1136/jme.2007.020743” makalesinin okunması.

Akış:

Birinci hafta - 4 saat:

- Sorumlu öğretim üyesinin dört göze (dört başlık) etik karar verme süreci çerçevesinde
  - Yaşam kalitesi
  - Yaşam kalitesinin değerlendirilmesi
  - Zorlu hasta (Challenging patient)
  - Yaşam kalitesinin geliştirilmesi kavramları ve karar sürecindeki önemi ile ilişkili teorik ders sunumu yapılacaktır.

- Anlatılan kavramlarla ilgili vakalar yeri geldiğinde ismine paylaştırılan öğrenci tarafından sunulacak ve diğer öğrencilerin de katılımı ile tartışılacaktır.

İkinci hafta - 4 saat:

- Sorumlu öğretim üyesinin dört göze (dört başlık) etik karar verme süreci çerçevesinde
  - Palyatif tedavi ve ağrı tedavisi, çift etki prensibi
  - Suni beslenme ve sıvı desteği
  - Tedavinin çekilmesi, ötanazi, tıbbi yardımlı ölüm, intihar, terminal sedasyon kavramları ve karar sürecindeki önemi ile ilişkili teorik ders sunumu yapılacaktır.
- Anlatılan kavramlarla ilgili vakalar yeri geldiğinde ismine paylaştırılan öğrenci tarafından sunulacak ve diğer öğrencilerin de katılımı ile tartışılacaktır.
- Dersin sonunda teorik içeriğin aktarılmasının ardından Ashley vakası ile ilgili makale öğrencilerin katılımı ve derste üzerinde durulan kavramların kullanılması ile tartışılacaktır.

Değerlendirme: Değerlendirmede derse hazırlık ve derse katılım (iki hafta süresince) 5 puan üzerinden değerlendirilecektir.

Adı - Soyad	Derse hazırlık	Derse katılım	Toplam Puan
.....	3	2	5

Kaynaklar:

1. Jonsen, Albert R., Mark Siegler, and William J. Winslade. "Clinical Ethics, A Practical Approach to Ethical Decisions in Clinical Medicine". 6th ed. New York: McGraw-Hill.p: 109-159. 2006.
2. Edwards S.D. "The Ashley treatment: a step too far, or not far enough?". J Med Ethics. 34:341-43. 2008.

Çevresel Özellikler / Diğer Özellikler

Süresi: 8 saat

Sorumlusu: Prof. Dr. Nüket Örnek Büken

Öğrenme Hedefleri:

Bu dersin sonunda;

- Klinik etik karar verme sürecinde diğer belirleyenler ya da çevresel özellikler olarak başlıklandırılan konu alanları ile ilgili temel kavramları açıklayabilecek,
- Çevresel özellikler / diğer özellikler kapsamında değerlendirilen etkenlerin neler olduğu, etik karar verme sürecine etkilerini açıklayabilecek,
- Savunmasızlık/Örselenebilirlik ve örselenebilir kişilerin sağlık hakkına ulaşmada karşılaştıkları güçlükler konusunda farkındalık kazanacaktır.

Dersin Kapsamı

- Hekimlerin çoklu sorumlulukları
- Hekimin kendisine ve ailesine karşı ödevleri
- Sadakat ve özgecilik
- Hekimin kendisine ve ailesine karşı ödevleri
- Hastanın ailesi, akrabaları ve arkadaşları
- Genetik test ve tanı
- Tıbbi bilgiler ve sır saklama (Tıbbi bilgilerin gizliliği)
- Klinik bakımın ekonomik boyutları
- Sınırlı sağlık kaynakları kavramı ve bu kaynakların dağıtımı
- Klinik Araştırma, yenilikçi tedaviler (Innovative treatment)
- Klinik eğitim
- Otopsi
- Halk sağlığı, aşılama, salgın koşullarında hekimin ödevleri
- Biyoterörizm
- Tarasoff, Gelsinger vakaları.

Ön hazırlık:

Bu dersle ilgili aşağıda verilen kaynaklardan yararlanılabilir:

- Jonsen AR, Siegler M, Winslade WJ. "Clinical ethics: a practical approach to ethical decisions in clinical medicine". 8th ed. New York: McGraw-Hill; 2015.

Erişim adresi: <http://www.accessmedicine.com/resourceTOC.aspx?resourceID=90>

- Büken NÖ. “Hekim kimliği, klinik etik karar verme sürecinde hekim-hasta iletişimi”, Klinik Liderlik ve Yönetim, ED. Cengiz Yakıncı, 2017.
- Büken NÖ. “Yaşamın Sonunda Klinik Etik Karar Verme Süreci ve Belirleyici Faktörler” Clinical Ethical Decision-Making Process at the End of Life and Some Determinants Factors, Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Özel Dergisi, Türkiye Klinikleri J Med Ethics Law Hist-Special Topics 2(3): 24-33. 2016.
- Savunmasız/Örselenebilir Gruplarda Sağlık Hizmetlerinin Sunumu ve Sağlık Araştırmaları; Hacettepe Biyoetik Merkezi, Hacettepe Biyoetik Merkezi Yayın no:3, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, Ankara, 2016.

Akış:

• **Birinci hafta - 4 Saat**

- Derste sorumlu öğretim elemanı tarafından sunum yapılarak teorik bilgi aktarılır.
- Sağlık ekonomisi ve politikalarının tıbbi kararlar üzerindeki etkisi tartışılır.
- Sınırlı kaynakların adil kullanımı konusu temelinde; adalet, eşitlik, denkleştirici adalet konuları örneklerle somutlaştırılır.
- Savunmasızlık/ Örselenebilirlik temelinde dezavantajlı grupların sağlığa ulaşma hakkı ve bu hakkı kullanmayı engelleyen durumlar görünür kılınır.

• **İkinci hafta - 4 Saat**

- Daha önce sunulan ve tartışılan vakalar ile ilgili olarak, klinik etik karar verme sürecinde kullanılan bir araç olan 4 göze yönteminin 4. gözesinde yer alan konular ve belirleyenler açısından vaka tartışmaları yürütülerek pratik yapılır.
- Etik ikilemler karşısında klinik etik çözümlemenin nasıl yapılacağı konusunda beceri kazanmaları sağlanır.

Değerlendirme: Değerlendirmede derse hazırlık ve derse katılım (iki hafta süresince) 5 puan üzerinden değerlendirilecektir.

Adı Soyadı	Derse hazırlık	Derse katılım	Toplam Puan
.....	3	2	5

Klinik Uygulamaları Düzenleyen Normatif Metinler

Süresi: 8 Saat

Sorumlusu: Dr. Öğr. Üyesi İlgili

Öğrenme Hedefleri:

Bu dersin sonunda;

- Normatif metinler üzerinden klinik uygulamaların düzenlenişini açıklayabilecek,
- Normatif metinlerin yaptırımlarını açıklayabilecek,
- Aydın kimliği ile toplumsal normatif metinlerin eleştirel gözle değerlendirilmesi sorumluluğu hakkında farkındalık kazanacak.

Dersin Kapsamı

- İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi (Oviedo Bildirgesi)
- Hasta Hakları Yönetmeliği
- Dünya Hekimler Birliği (WMA) Bildirgeleri
- TTB Hekimlik Meslek Etiği Kuralları, TTB Etik Bildirgeleri
- Organ Alınması Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun
- Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri

Hakkında Yönetmelik

- Nüfus Planlaması Hakkında Kanun
- Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun
- Tıbbi Deontoloji Tüzüğü

Ön hazırlık: Her öğrenciler ismen görevlendirildikleri normatif metnin içerik incelemesini ders sırasında sözlü olarak sunmak üzere hazırlanacaktır.

Akış:

Birinci hafta - 4 Saat:

- Sınıf mevcudunun liste başından yarısına kadar olan öğrencilerin görevlendirildikleri metinlerin sunumu gerçekleştirilecektir.

- Öğrenciler normatif metinde kendi açılarından önemli gördükleri kısımları vurgulayacaklar, her sunumun ardından metin tüm öğrencilerin katılımı ile tartışılacaktır.

İkinci hafta - 4 Saat:

- Geçen hafta öğrenci listesinde kalınan yerden sunumların dinlenmesinde devam edilecektir.
- Öğrenciler normatif metinde kendi açılarından önemli gördükleri kısımları vurgulayacaklar, her sunumun ardından metin tüm öğrencilerin katılımı ile tartışılacaktır.

Değerlendirme: Değerlendirmede derse hazırlık ve derse katılım (iki hafta süresince) 5 puan üzerinden değerlendirilecektir.

Adı Soyadı	Derse hazırlık	Derse katılım	Toplam Puan
.....	3	2	5

Kaynaklar:

Derse konu olan normatif metinler zaman içerisinde güncellenmektedir. Bu nedenle öğrenciler görevlendirildikleri metni, <http://www.mevzuat.gov.tr> internet adresinden en güncel formunu indirerek üzerinde çalışacaklardır.

1. İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi. URL:
<http://www.hasta.saglik.gov.tr/TR,4776/insan-haklari-ve-biyotip-sozlesmesi.html>
Erişim tarihi: 02/06/2017
2. Hasta Hakları Yönetmeliği. URL:
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4847&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=hasta%20haklar%C4%B1> Erişim tarihi: 02/06/2017

3. Hekimlik meslek etiği kuralları. URL:
http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&id=65&Itemid=31
Erişim tarihi: 02/06/2017
4. Türk Tabipleri Birliği Etik Bildirgeleri. URL:
http://www.ttb.org.tr/kutuphane/etik_bldgeler2010.pdf Erişim tarihi: 02/06/2017
5. Dünya Hekimler Birliği Bildirgeleri: URL: www.wma.net
6. Tıbbi Deontoloji Tüzüğü: URL: Dünya Hekimler Birliği (WMA) Bildirgeleri Erişim tarihi: 02/06/2017
7. Tababet ve şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun URL:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1219.pdf> Erişim tarihi: 02/06/2017
8. Nüfus Planlaması Hakkında Kanun URL:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2827.pdf> Erişim tarihi: 02/06/2017
9. Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılanması ve Nakli Hakkında Kanun URL:
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2238.pdf> Erişim tarihi: 02/06/2017

Klinik Etik Danışmanlık; Bireysel ve Kurumsal Etik Danışmanlık

Süresi: 8 saat

Sorumlusu: Prof. Dr. Nüket Örnek Büken

Öğrenme Hedefleri:

Bu dersin sonunda;

- Klinik etik danışmanlık kavramını açıklayabilecek,
- Bireysel ya da kurumsal düzeyde yürütülen danışmanlık hizmetlerini kavrayabilecek,
- Etik konsültasyonun yararını, olası riskleri ve sınırlılıklarını açıklayabilecek,
- Hastane Etik Kurullarının oluşumu, işleyişi ve eğitimi ile ilgili gereklilikleri açıklayabilecektir.

Dersin Kapsamı:

- Etik konsültasyonun amacı,
- Etik konsültasyonu kimlerin gerçekleştireceği,
- Etik konsültasyonu kimlerin isteyebileceği,
- Etik konsültasyon merkezi veya etik vaka konsültasyonu için hangi isteklerin uygun olacağı,
- Hangi konsültasyon modellerinin kullanılacağı ve bunların ne zaman kullanılabileceği,
- Etik konsültasyon istendiği zaman, öncelikle kimin haberdar edilmesi gerektiği,
- Bu sürece dahil olan kişilerin mahremiyetinin nasıl korunacağı,
- Etik konsültasyonun nasıl yapılacağı,
- Etik konsültasyonun nasıl belgelendirileceği,
- Etik konsültasyondan kimin sorumlu olacağı,
- Etik konsültasyon sürecinin kalitesinin nasıl değerlendirilip, nasıl garanti edileceği.

Ön hazırlık:

Bu derste tartışılacak konulara hazırlanmak için aşağıda verilen kaynaklardan yararlanabilirsiniz:

- Büken NÖ. “Yoğun bakım ünitelerinde etik karar verme ve hastane etik komiteler”i, Flora/İnfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Dergisi, 16(2):51-60. 2011.
- Demir M, Büken NÖ ”Dünyada ve Türkiye’de Hastane/Klinik Etik Kurulları, Hacettepe Tıp Dergisi, Cilt: 41, Sayı: 3, Eylül: 186-194. 2010.
- Büken NÖ, Civaver M, İlgili Ö. ve ark. “Biyoetik Kurulların Oluşturulması”, Klavuz No.1, UNESCO. Orijinal adı: Establishing Bioethics Committees-Guide No 1, İlk

baskısı Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından yapılmıştır. Türkçe çevrisi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 2008.

- Büken NÖ, Civaver M, İlgili Ö. ve ark. “Biyoetik Kurullar İş Başında: Çalışma Biçimleri ve Politikala”r, Kılavuz No.2, UNESCO, Ankara. 2008.
- HÜ Hastane Etik Kurulu Yönergesi, Mart 2015.

Akış:

• Birinci hafta - 4 Saat

- Derste sorumlu öğretim elemanı tarafından sunum yapılarak teorik bilgi aktarılır.
- Konsültasyon kavramı tartışılır. Tıp hizmetlerinin etik danışmanlığa gereksinimi olup olmadığı konuşulur.
- Hastane Etik Kurulları ile ilgili kaynaklar tartışılır, dünyada ve ülkemizdeki süreç ile ilgili bilgi verilir.

• İkinci hafta - 4 Saat

- Etik ikilemlerin çözümünde “paylaşılan sorumluluk” temelinde, kararın sorumluluğunu hekimin bir kurul ile ve kurumsal mekanizma içerisinde çözmesinin avantajlarını öğrencinin görebilmesi sağlanır.
- Bunun için grup, bir Hastane Etik Kuruluna dönüştürülerek, daha önce farklı yönleri ile tartıştıkları vakaları, bu sefer ilgili kurulun birer üyesi olarak görüp tartışmaları ve ortak bir karara ulaşmaları istenir. Karar danışmanlık niteliğinde bir karar olacaktır.

Değerlendirme: Değerlendirmede derse hazırlık ve derse katılım (iki hafta süresince) 5 puan üzerinden değerlendirilecektir.

Adı Soyadı	Derse hazırlık	Derse katılım	Toplam Puan
.....	3	2	5

Literatür tarama, vakanın seçimi ve incelenmesi

Süresi: 4 saat

Sorumlusu: Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Öğretim Üyeleri

Öğrenme Hedefleri:

Bu dersin sonunda;

- Final sunumu öncesi staj programı boyunca ele alınan konuların gözden geçirilmesi ve eksikliklerin tamamlanması amaçlanmaktadır.

Ön hazırlık: Bu ders için öğrencilerin stajın bu derse kadar gerçekleştirilen çalışmalarını tekrar ederek kendileri için eksik kalan noktaları belirlemeleri beklenmektedir.

Akış:

- Öğrencilere final sunumu için ilk derste açıklanan gerekli basamaklar:
  - ✓ Öğrenciler literatür taraması yaparak ilgilerini çeken bir klinik etik vaka makalesini seçecekleri; vakalara kütüphanemizde bulunan kitaplardan, akademik arama motorlarından ulaşabilecekleri ya da dersin sorumlusu öğretim üyelerinin paylaşacakları internet adreslerinden ulaşabilecekleri,
  - ✓ Öğrencilerin seçilen vakayı öğrenilen Dört Göze yöntemine uygun olarak değerlendirmeleri, bir yazılı rapor biçiminde ve bir de powerpoint sunumu biçiminde hazırlayarak tartışmalarının beklendiği hatırlatılır.
- Öğrencilerin bu süreçle ilgili varsa soruları cevaplanır.

Sorumlu Öğretim Üyeleri ve Öğretim Elemanları

Adres: Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Dekanlık Binası, Asma Kat, Sıhhiye, 06100, ANKARA.

Tel: + 90 (312) 305 43 61

Web: www.deontoloji.hacettepe.edu.tr

Prof. Dr. Nüket Örnek Büken, Anabilim Dalı Başkanı.

E-Posta: buken@hacettepe.edu.tr, nuketbuken@hotmail.com, nuketbuken@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Önder İlgili

E-Posta: ilgili@hacettepe.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Müge Demir

E-Posta: mdemir@hacettepe.edu.tr